

Rezsőházy Rudolf

A kereszténység szerepe az európai értékek kialakulásában

Míg Európa egy nemzetek fölötti intézményrendszer fölépítésén fáradozik, egy állandó vita is folyamatban van: létezik-e egy az európaiakat meghatározó közös identitás? Vannak-e az európai kultúrának közös gyökerei?

Ez a vita sokszor még konfliktusokhoz vezet, mert a résztvevők ideológiáktól eltorzított nézeteket vallanak. Egyesek úgy vélekednek, hogy az európai értékek lényegükben a felvilágosodás századában születtek meg, mások pedig a kereszténység döntő szerepét húzzák alá.

Bennem az a szándék erősödött meg, hogy ezen a terméketlen vitán túl lépjek és a kérdést, amennyire csak lehet, pártatlan és tárgyilagos (objektív) eljárással közelítsem meg. Ennek a szándéknak a nyomában született meg könyvem egy párizsi kiadónál a következő címmel: "Émergence des valeurs communes aux Européens á travers le temps" – azaz Az európaiak közös értékeinek kibontakozása a történelem folyamán.

Az időrendet követve az ókortól napjainkig igyekeztem azokat az értékeket fölfedezni, melyek megjelennek, elterjednek és gyökeret vernek. Végül is 47 értéket azonosítottam és mutattam be annak a kornak kontextusában, melyben születtek: a görög és római civilizáció, a kereszténység, a középkor, a reneszánsz és a reformáció, a felvilágosodás ideje, a 19. és 20. század, valamint az utolsó ötven év változásai.

Rövid értekezésemben csak hat olyan értéket említek meg, melyeket sajátosan a kereszténységnek lehet tulajdonítani. Mielőtt kifejténém ezeket, két fontos megjegyzést kell tennem:

1/ Az értékek egy kitűzött ideálra utalnak. A konkrét cselekvések gyakran megcáfolják őket. A tolerancia például európai érték, mégis naponta vagyunk tanúi annak, hogy emberek ellenségesen állnak mások véleményével és tetteivel szemben. Eljárásom tehát egyoldalú. Az értékekről beszélek és árnyékban hagyom mindazokat a hibákat, tévedéseket, igazságtalanságokat, szörnyetteket, melyeket a keresztény egyházak 2000 év alatt elkövettek.

2/ Noha az európai értékek objektíve léteznek, szubjektíve az európaiak nem vallják meg őket. Nem létezik egy igazi európai öntudat. Az emberek nem ragaszkodnak az európai eszmékhez. Senki sem lenne hajlandó az európai egységért harcba szállni. Országaink népei inkább azt látják, hogy mennyire különböznek egymástól, mintsem, hogy mi köti őket össze.

x

Amikor a keresztény eredetű értékeket veszem vizsgálat alá, a tényeket nézem, a kereszténységet mint történelmi jelenséget kezelem. Megfigyelem milyen értékek terjedtek el még társadalmunk elkereszténytelenedett részeiben is. Hat értéket sorolok föl: az emberi méltóság, a felebaráti szeretet, az egyetemesség (univerzalizmus), az egyenlőség, a béke és az igazságosság.

Előljáróban ne felejtjük el, hogy a kereszténység a zsidóságból nőtt ki és ezért jogos egy judeo-keresztény civilizációról beszélni. Érdekes megjegyezni, hogy az első keresztények Athén és Róma felé mentek. Így a görög és római kultúrával léptek frigyre. Mi lett volna, ha az apostolok keleten kezdtek volna téríteni? Hogy alakult volna sorsunk, ha a kereszténységet az indiai vagy a kínai kultúra fogadta volna be?

x

A kereszténység háromféle értéknek a hordozója:

1/ Megtaláljuk benne azokat az egyetemes normákat melyek minden nagy civilizációban föltűnnek. Ezek az egyetemes normák minden társadalom alapját képezik. Így van ez Mózes tízparancsolatával. Az ebben felsorolt értékek nélkül a közösségi élet ellehetetlenülne: az élet védelme (ne ölj), a tulajdon fontossága (ne lopj), a család és a más élettársának tisztelete, a nemi ösztön szabályozása... Ezeket az általános érvényű elveket példázza a híres arany szabály is: „Ne tedd másokkal azt, amit nem szeretnél, hogy veled tegyenek.”

2/ A tipikusan keresztény és csak az evangéliumokban található értékek. Amikor Jézus arra hívja tanítványait, hogy legyenek tökéletesek, mint ahogy mennyei Atyánk tökéletes, mély hívőnek kell lenni ahhoz, hogy valaki ehhez az ideálhoz közeledjék. Amikor a kapott ütés után a másik orcát kell nyújtani, csak a hit adhat bátorságot ahhoz, hogy az ember így cselekedjék. Szeresd ellenségeidet – íme egy magatartás, mely meghaladja az átlag egyén erejét. A hegyi beszéd által ajánlott erények ellentétesek a közvélemény által elfogadott szokásokkal: a szegénység, a szelídség, a könnyek, az igazságra vágyás, az irgalom, a jószívűség, a béke...

3/ Végül létezik szépszájú keresztény eredetű érték is, mely túlterjedt a hívők közösségén. Olyan általános európai értékekké lettek, melyeket mindenki elfogad, legyen az hívő, hitetlen, agnosztikus, közömbös vagy akár a vallás ellensége. Még egy európai ateista is európai módon tagadja Istent.

Előadásomban ezeket a harmadik fajta értékeket elemzem most .

1/ Az emberi méltóság

A szentírást olvasván az emberi méltóságnak nem találjuk nyomát sem ünnepélyes nyilatkozat, sem filozófiai fejtegetés formájában. Elegendő megfigyelni hogyan viselkedik Jézus azon személyekkel, akikkel találkozik. Tiszteli a legnyomorúságosabb embereket. Visszaadja egészségüket. Fogadja a kitzsítottakat, mint például a prostituáltakat vagy a házasságtörő asszonyokat. Elfogadja mások döntését, még ha nem is óhaja szerint döntenek. Szomorú szívvel búcsúzik a gazdag fiatalembertől. Meghallgatja azokat is, akik idegenek vagy más kultúrához tartoznak és akiket a kor szokása kizár. Így dialógust folytat a szamaritánus asszonnyal vagy teljesíti a római tiszt kérelmét. Még ellenségeinek is megbocsát, pedig elítélték, mert nem tudják, hogy mit cselekszenek.

Az ótestamentum világos. Az ember méltósága onnan ered, hogy Isten teremtménye. Teremtőjének képére született. A kozmikus rend csúcán áll. Ádám és Éva a világ közepe. A mindenség az övék és mi több, ők is alkotók, folytatják Isten teremtő munkáját. Az ember örökkévalóságra kap ígéretet. S a legszebb ajándék: szabad. Képes maga szerint gondolkozni, sőt teremtőjével is szembeszegülhet. És amikor bűnbe esik, Isten a fiát küldi el, hogy megmentse őt.

Az embert méltóságában kezelni figyelemreméltó következményeket von maga után. Ez a felfogás kezdte ki és végül is iktatta ki a rabszolgaságot. Ha hosszasan semmibe veszik, a forradalmak lelkét alkotja.

Az emberi méltóság értéke nem foszlik szét, amikor a kereszténység hanyatlani kezd és befolyása gyengül. A rajta kívül álló filozófiai áramlatok is átveszik és továbbfejlesztik. Így a felvilágosodás gondolkozói már nem Istenhez vagy a teremtéshez kötik. Szerintük az emberi méltóság az ember természetében rejlik. Ez alapozza meg azokat a nyilatkozatokat, melyek az emberi jogokat hirdetik meg és azokat elidegeníthetetlennek nyilvánítják. Ez az új emberszemlélet még a katolikus egyház ellen is irányul, mert az a rendi társadalom szövetségese lett, s eredeti elveit elfelejtette.

2/ A felebaráti szeretet

Egy alkalommal Kongóban tartózkodtam egy püspöki székhelyű kis városkában. Véletlenül került kezembe egy helyi szerkesztésű, gyerekeknek szánt, katekizmus. Meglepetésemre a könyvecske első fejezete a testvériségről szólt. Megkérdeztem pap barátaimtól, hogy miért ezzel a témával kezdődik a tanítás. A válasz az volt, hogy a bantu kultúrában a testvériség és a felebaráti szeretet megáll a törzs határainál. Ám Isten közös atyánk, mindannyian

gyermekai vagyunk, tehát mi emberek mind testvérek vagyunk. Akkor döbbsentem rá ennek a fölfogásnak forradalmi jelentőségére.

Majdnem közhelynek számít azt állítani, hogy a kereszténység mindenekelőtt a szeretet üzenete. Úgy kell szeretnünk másokat, mint önmagunkat. Szent János írja: „Nincs nagyobb szeretet, mint barátainkért életünket adni”(15,12). A szeretet a keresztény ember megkülönböztető jele. Jézus azt mondja, hogy úgy lehet tanítványait fölismeri, hogy szeretik egymást.

A szeretet a cselekvés fűtő ereje. Nincs példája az előző civilizációkban annak, hogy megsegítik a szegényeket, hogy gondoskodnak az özvegyekről és támogatják az időseket, hogy ápolják a betegeket, hogy kórházakat nyitnak, hogy befogadják az utazókat és az idegeneket.

Ezt az értéket is átveszik azok, akik a kereszténység keretein kívül vannak. Filantrópiának hívják. A 19. században, amikor rájönnek, hogy a szegénység és a nyomor nem a sors kikerülhetetlen keserű gyümölcse, a testvériség és a felebaráti szeretet szolidaritást eredményeznek, valamint társadalmi és gazdasági reformmozgalmakat hoznak létre. Ma már minden vallási utalás nélkül a számos közszolgálatot nyújtó intézmény, mint pl. a társadalombiztosítás rendszere, arra törekszik, hogy bajba jutott polgártársainkat segítse. A nagyszámú önkéntes szervezetek végső célja is a legkülönbözőbb szükségletek kielégítése.

3. Az egyenlőség

Az egyenlőség, ahogy ezt ma értelmezzük – a törvény előtti egyenlőség, az esélyek egyenlősége, a diszkriminációktól való mentesség – modern fogalom. Azonban magjában már a kereszténységben megtalálható.

Isten szemében minden ember egyenlő, ugyanarra az életre hivatott, ugyanannak a mennyei királyságnak lesz tagja. Pál apostol fejt ki ezt a gondolatot. „Nincs többé se zsidó, se görög, se rabszolga, se szabad ember, se férfi, se nő, mert minden ember egyaránt Isten gyermeke”(Gal.3,28). Amikor az első keresztények közösségeket alapítottak, hogy együtt imádkozzanak, egymás között a szeretetet gyakorolják és közös problémáikat megoldják, egyenlők voltak.

A keresztények körében a nők helyzete gyökeres haladást jelent a kor szokásaihoz mérve. Ádám és Éva partnerek. Isten egy nő méhében testesül meg. Jézus életében a nők döntő szerepet játszanak. A föltámadás, a hit központi eseménye, először is nők tanúvallomásán alapszik.

Az egyházatyák foglalkoznak az egyenlőséggel. Nagy szent Gergely (540-604) ezt állítja: „omnes namque homines natura aequales sumus” (mi emberek természettől fogva egyenlők vagyunk). Ám ezek a megfogalmazások elméletiek maradtak. Nem volt tényleges társadalmi következményük. Erre még hosszú századokat kellett várni.

4. Az egyetemesség (univerzalizmus)

Mint az afrikai katekizmus példájából láttuk, a kereszténység nem ismer határokat. Az előtte keletkezett civilizációk mind helybéliek voltak. A zsidók magukat a választott népnek tekintették és másoktól elszigetelték magukat. A görögök és a rómaiak kétségtelenül csodálatra méltók voltak, de magukat a többi nép fölé helyezték és azokat barbároknak nevezték. Így gondolkodtak és cselekedtek a kínaiak is.

Jézus a tanítványainak azt a parancsot adta, hogy menjenek és tanítsanak minden nemzetet. Ha az apostolok engedelmeskedtek volna a rájuk nehezedő szociológiai determinációnak, nem törtek volna ki a zsidóságból, helyi szekta maradtak volna. Ehelyett az egyház egyetemes, univerzális hivatást követett.

Eusebius, Caesarea püspöke 300 körül írt „Historia ecclesiastica”-ja egyetemes történet. Leírja az egész emberiség történelmét, melyet úgy tekint, mint egy menetet Isten országa felé.

A keresztény erkölcs egyetemes érvényű. Követelményei mindenki számára mindenütt ugyanazok. A körülmények persze finomítják ezt a tételt, de nem változtatják meg.

5. A béke

A kereszténységet megelőző időkben általános volt az a vélemény, hogy a közösségek, népek, nemzetek közötti vita fegyveres úton rendeződjék. Normálisnak tartották azt is, hogy az egyének és a családok közötti viszályok tettelegességhez, erőszakhoz vezessenek. A „szemet, szemért” elv uralkodott. A sértésért bosszú járt. Az evangéliumi jelszó „ne ítéljete, hogy ne ítéltessetek” ismeretlen volt.

A kereszténység a mainál jóval kegyetlenebb világban bontakozott ki. A gyilkosság gyakran elfogadható volt. A nyilvános kivégzések napirenden voltak. A rómaiakat követő germánok még féktelenebbeknek nyilvánultak. Háborúskodni, ölni, rombolni dicsőséggel járt. A kínzások válogatott kegyetlenségei a középkor idején túltettek a modern totalitárius államok politikai rendőrségének gyakorlatán.

Ilyen körülmények között a keresztény erkölcs enyhítő hatása figyelhető meg.. Az emberi élet tiszteletét hirdette. A templomok és apátságok menedékhelynek számítottak. „Béke legyen veled” – köszöntötték egymást a keresztények. Hogy a békesség útján valahogy haladni lehessen, bizonyos időszakokat „treuga Dei”-nek, Isten békéjének mondták ki, melyek alatt minden harcnak szünetelnie kellett. Így igyekeztek a szenvedélyek áradatának gátat vetni.

A bosszúk végtelen láncolatát a bocsánatnak kellett megszakítania. Mikor Péter Jézustól azt kérdezi, hányszor kell megbocsátani, a felelet ez: „hetvenhét-szer hétszer” – azaz vég nélkül.

Mint más téren, itt is megjelenik az ellentmondás az elvek és a cselekedetek között. Az inkvizíció, mely az eretnekségeket igyekezett kiirtani, a pápai állam háborúi, a keresztény hatalmak közti fegyveres harcok valamennyien az evangéliumi üzenet semmibe vevését jelentik.

Mindezek ellenére, a béke eszménye tovább élt és gyökeret vert a kereszténység keretein túl is. Sőt, meg is erősödött a második világháború borzalmi után. Századokon át természetes volt, hogy a németek és a franciák között a legkisebb viszály is katonai összecsapáshoz vezessen. 1945 után a két nép kibékült egymással. Isten malmai lassan örölnek.

6. Az igazságosság

Lássunk néhány kifejezést, melyek az igazság fogalmát tükrözik: adjuk meg mindenkinek, ami jár neki; kezeljük mindenkit méltányosan, érdemei szerint; ha valakit megkárosítottunk, az elszenvedett kárt kárpótolnunk kell stb. Szabad azt gondolni, hogy ezek a követelmények az ember szívébe vannak oltva. Még a legprimitívebb népek is megrovásban részesítik tagjaikat, ha más dolgait elsajátítják.

Az igazságosság fogalmát már az első nagy civilizációk - a zsidó, a görög, a római - kidolgozták. De ez az érték hozzánk keresztény változatában érkezik. Az Atya maga az igazság. A hegyi beszédben Jézus kimondja: „Boldogok azok, akik az igazságra éheznek és szomjaznak.” Egy másik alkalommal ezt mondja: „Keressétek először Isten országát és az ő igazságát és ezek mind megadatnak nektek.”(Mt.6,33). Az igaz ember az, aki az igazságot gyakorolja és Isten tekintete alatt él, Isten útja szerint cselekszik. Lelkiismerete rendben van. Álmát nyugodtan alhatja. Az igazságszolgáltatás példája Salamon király.

Az Ó és az Új testamentum szövegeire támaszkodva a középkor egy teljes doktrinát dolgoz ki. Az igazság az erkölcsi teológia külön fejezetét képezi. Aquinói Szent Tamás műve áthatja az öt követő századokat is. A 19. század

utolsó harmadában a katolikus egyház egy szociális tanítást fogalmaz meg, melyben az igazságosság kormányozza a javak és a jövedelmek szétosztását. Itt is a szóban forgó érték a kereszténységen kívül is ihlető erővel bír. A születő szocializmusokban még radikálisabb megfogalmazást kap.

Manapság a közvéleményt kutató fölmérések azt jelzik, hogy a közönség érdeklődési körében az igazság igen szűk helyet foglal el. A valóság azonban azt mutatja, hogy az igazság inkább egy lappangó érték. Amikor a napok rendben követik egymást, az embereket nem foglalkoztatja. Ha azonban egy helyzetet elfogadhatatlannak ítélnék, az igazságérzet fölszínre tör és hatalmas mozgatóerővé válik.

x

A könyvemben vizsgált 47 érték és a speciálisan keresztény ihletésű értékek is változásoknak vannak kitéve. Tartós továbbélésük nincs garantálva. Ezért fontos, hogy egy adott társadalom gyakorolja, védje és továbbadja az alapjául szolgáló értékeket. Ez főleg a nevelés és az oktatás által érhető el. Az értékek akkor maradnak életben, ha a polgárai lelkiismeretébe vannak beágyazva.

Rezsőházy Rudolf
em. egyetemi tanár
rezsohazy.rudolf@gmail.com